

1 Bertil Karléns radhus i kvarteret Traviata kännetecknas av den speciella sågtandade takutformningen. Foto: Josefine Bolander, Stockholms stadsmuseum.

2 Radhusen i kvarteret Aida har en mycket tydlig uppdelning i entré och trädgårdsfasad (jämför med bild på framsidan). Foto: Josefine Bolander, Stockholms stadsmuseum.

3 De kubiska villorna i kvarteret Hedblomstret karaktäriseras av en konsekvent enhetlighet i material och formspråk. Foto: Josefine Bolander, Stockholms stadsmuseum.

4 I kedjehuskvarteren vid Renfanegränd skapas variation genom de böjda gatorna och de ofta grönskande förgårdarna. Foto: Josefine Bolander, Stockholms stadsmuseum.

Kälvesta

Information till Dig som äger ett kulturhistoriskt värdefullt hus i ytterstaden

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering

Stockholms stadsmuseum ansvarar för att peka ut och definiera kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Stockholms stad. Klassificeringen används i det dagliga arbetet inom kommunens förvaltningar bland annat i samband med detaljplanering och bygglovprövning.

Byggnaderna klassificeras i fyra kategorier med hänsyn till deras kulturhistoriska värde och redovisas med färgerna blått, grönt, gult och grått:

- Blått anger bebyggelse vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringarna för byggnadsminnen i kulturminneslagen.
- Grönt betyder att fastigheten har bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.
- Gult avser en fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.
- Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier.
- ▨ Streckad - Fastighet med bebyggelse uppförd 1990 eller senare och som ännu ej klassificerats eller obebyggd fastighet.

Plan och bygglagen, PBL

För synnerligen och särskilt kulturhistorisk värdefull bebyggelse, det vill säga blå- och grönmärkade byggnader är 3 kap 12 § i (PBL) Plan- och bygglagen tillämplig. För all bebyggelse är 3 kap 10 § och 13 § tillämpliga. Denna lagstiftning är kopplad till Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering som finns redovisad för Kälvesta i detta faktablad.

10 § Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara. Lag (1998:805).

12 § Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas. Lag (1994:852).

13 § Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt omgivningens karaktär. Byggnader som avses i 12 § skall underhållas så att deras särart bevaras. Lag (1994:852).

Framsida uppifrån: Radhus i kvarteret Aida, ritade av Lennart Billgren. Foto: Josefine Bolander, Stockholms stadsmuseum. Nedan: Atriumhus vid Björnidegränd. Foto: Josefine Bolander, Stockholms stadsmuseum.

Historia

Stadsdelen har fått sitt namn efter byn och sedermera gården Kälvesta, vars namn skrevs thieluista i det äldsta belägget från 1409. Efterleden -sta betyder plats, ställe eller gård, medan förleden med all säkerhet är ett mansnamn, ursprungligen det fornsvenska þialfi, idag skrivet Tjälve. Kälvesta by, med anor från medeltiden, splittrades 1761 på fyra olika enheter, senare utkristalliserat i tre gårdar; Norr-, Mellan- och Södergården i nuvarande stadsdelen Solhem.

Den nuvarande stadsdelen Kälvesta omfattar den forna byns västra delar som i huvudsak styckades till handelsträdgårdar, småbruk och villor på 1930-och 1940-talet. Några av dessa villor finns fortfarande kvar. Området tillhörde fram till 1949 Spånga. Kälvesta, som officiellt fick sitt namn 1953, var då glest bebyggt. Under 1960-talet blev området planlagt i etapper. Bebyggelsen som började uppföras 1966 består uteslutande av småhus, i första hand i form av radhus men även kedjehus, atriumhus och villor. Vid mitten av 1970-talet stod ca 2 000 hus färdiga.

Efter områdets utbyggnad viss förtätning skett, framför allt i de västra delarna.

Bebyggelsens karaktär

Kälvesta är i stort sett ett resultat av stadens småhusproduktion med självbyggeri (SMÅA) från mitten av 1960-talet till mitten av 1970-talet. I västra och norra delarna är terrängen kuperad med dalgångar mellan de högre tidigare skogklädda partierna. Terrängen längre söderut utgörs av flackare f.d. jordbruks- och trädgårdsmark. Planerna har anpassats efter terrängen och placeringen av husen har därför blivit mer oregelbunden i de höglänta områdena. Hustyperna är få, det rör sig om radhus, kedjehus, villor och atriumhus, vinkelställda hus som bildar inre skyddade trädgårdar. Ursprungligen var de olika husgrupperna mycket enhetliga, både i helhet och i detaljer, medan variationen områdena emellan däremot var betydande, dock med en viss upprepning. På tidstypiskt sätt är området trafikseparerat.

Tunnelbanestad

Utbyggnad och modernisering av bostadsbeståndet har i Stockholm pågått i större skala sedan 1930-talet, då staten för första gången tog ett övergripande ansvar för bostadsförsörjningen. Bostadssituationen fortsatte dock att vara i det närmaste katastrofal. Rekordårens massiva satsning på bostadsbyggande inleddes 1959 med tillsättandet av den så kallade Bostadsbyggnadsutredningen. Som ett resultat av utredningens slutbetänkande Höjd bostadsstandard 1965 beslöts att en miljon lägenheter skulle uppföras under de närmaste tio åren, grunden för det så kallade miljonprogrammet.

De nya stadsdelar som uppfördes under 1960-och 70-talen planerades med likartade grundinslag. En storskaligt samordnad planering var en förutsättning för att klara av förbättringen av bostadsstandarden. Planeringen styrdes på många sätt av nya rationella och industrialiserade produktionsmetoder, som tvingade fram större skala och enhetlighet.

Bostäderna

Under miljonprogrammet som, missvisande, ofta förknippas med grå höghus uppfördes en tredjedel av alla lägenheter i småhus. Kälvesta planerades och uppfördes som en renodlad småhusstadsdel, utan de arbetsplatser, service- och butiksutbud och kollektiva transportnät som var brukligt i förorterna vid denna tid. Vällingby och Spånga centrum ansågs ligga tillräckligt nära för att tillhandahålla behövlig kommersiell service, vilket i praktiken innebar att befolkningen i Kälvesta i stor utsträckning blev beroende av bilen.

De olika områdenas planering är i hög grad styrd av terrängen. De västra och norra delarna är kuperade, planstrukturen är därför relativt oregelbunden, gatunätet och husens placering följer topografin. Här finns ofta sparade natur-

partier i gårdsrummen och mellan huslängorna. I området norr om Sörgårdsvägen består bebyggelsen av enhetliga rad- och kedjehusområden, med radhusen placerade på höjderna och kedjehusen i dalgångarna. Området planlades av Bertil Steneby 1964 i samråd med Höjer och Ljungqvists Arkitektkontor, vilka även ritade en stor del av husen. Västra Kälvesta utgörs i första hand av fristående villor, några bevarade från tiden innan 1960-talets exploatering men merparten har tillkommit från 1970-talet och framåt. Här finns även tre områden med radhus, ett kedjehusområde samt ett område med parbyggda villor.

Söder om Sörgårdsvägen är marken flackare, planerna striktare och mer rätlinjiga. Bebyggelsen består av radhus och atriumhus samt ett fåtal fristående villor. Bostadsområdena är tätare bebyggda och har färre ytor med sparad natur än i övriga Kälvesta. Släktskapet med samtidens flerbostadsbyggande är påfallande, trots att stadsplanerna spänner över en period på tio år.

De enhetliga bebyggelsegrupperna i Kälvesta är uppförda med fasader i tegel, kalksandsten, puts och trä, ofta med träpanel och tegel i kombination. Radhusen har ofta yttergavlar av tegel eller kalksandsten, bottenvåning av lättbetong och övervåning av regelstomme, allt klätt med laserad eller målad träpanel. De flesta husen har platta tak eller pulpettak. Förutom Höjer & Ljungquist har ett antal arkitekter bidragit till utformningen av bebyggelsen bland vilka kan nämnas Lennart Billgren, Matell & Nordström, Arne Eriksson, Ingmar Häusler och Bertil Karlén.

Stadsdelen ger trots sin bitvis täta bebyggelse ett grönt intryck, varje byggnad har egen trädgård och mellan kvarteren löper smala grönstråk. Ett brett parkstråk sträcker sig genom stadsdelen i nordväst-sydöstlig riktning, parallellt med Björnmossevägen, och ett skogsområde utbreder sig längs med stadsdelens norra gräns.

Skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

I stadsdelen finns flera hus och områden med ett *särskilt kulturhistoriskt värde*. Områdena med radhus, atriumhus, kedjehus och gruppbyggda villor i norra och södra Kälvesta utgör var och en på sitt sätt representativa och välgestal-

De fåtaliga bevarade husen från tiden före Kälvestas moderna exploatering berättar på ett pedagogiskt sätt om stadsdelens tidigare historia och skapar intressanta kontraster. Foto: Josefine Bolander, Stockholms stadsmuseum.

tade exempel på 1960- och 1970-talens industrialiserade småhusbebyggelse och stadsplanering. De olika byggnadsgrupperna uppvisar en stor enhetlighet, vilket gör dem extra känsliga för förändringar.

I området med styckebyggda villor i västra Kälvesta finns även flera kulturhistoriskt värdefulla byggnader som tillsammans bildar en välbevarad och varierad provkarta på landets småhusbyggande under 1970- och 1980-talen.

Som ägare och förvaltare av en kulturhistoriskt värdefull byggnad bör man beakta följande:

- Att större till- och påbyggnader undviks.
- Att husets ursprungliga fasad- och takmaterial bibehålls och att tilläggsisoleringar undviks.
- Att husets ursprungliga detaljutformning med fönster, portar, balkonger, fasadutsmyckningar m.m. bibehålls.
- Att husets ursprungliga färgsättning bibehålls.
- Att byggnaden underhålls kontinuerligt med metoder och material som är anpassade till husets ursprungliga utformning, särdrag och byggnadsteknik.
- Att ursprungliga planlösningar bibehålls och att eventuell kulturhistoriskt värdefull inredning bevaras.
- Att tidstypisk markplanering och växtlighet bevaras.

Stockholms stadsmuseum ger gärna råd

För information och tips om byggnadsvård och förhållningssätt vid underhåll och restaurering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse besök gärna Stadsmuseets byggnadsvårdswebb: www.stadsmuseum.stockholm.se/byggnadsvard. Ni kan även gå in på www.stockholmskallan.se, besöka museets forskarsal Faktarummet eller kontakta Stockholms stadsmuseum.

Dokumentationsenheten
Box 15025, 104 65 Stockholm
Tel. 08-508 31 600
www.stadsmuseum.stockholm.se

